

”עצות והמלצות לכתיבת חיבור מדעי”

ד”ר אינה לוי

פיק ברכיים, בלאק אאוט, מבט בוהה על מסך מרצד וחיסול כל מלאי החטיפים בבית, הם רק חלק מהתופעות המלוות את רגעיה הראשוניים של כתיבת עבודה אקדמית. כתיבה אקדמית היא כלי הביטוי האקדמי ומעידה על ידע, הבנה ויכולות ניתוח והסקת מסקנות, שרכש הסטודנט. היא שונה בהרבה מכתובה ספרותית וכתיבה עיתונאית, והשוני נובע מכך שדרישות ומטרות בכתיבה אקדמית הן שונות.

כשצריך לכתוב עבודה, אין דבר מפחיד יותר מדף חלק ואין דבר קשה יותר מהמשפט הראשון. לא שהמשפט השני בא תמיד בקלות. הוא לא. אבל המשפט השני, השלישי וכל המשפטים שאחריו באים בקלות רבה יותר וככל ממשיכים לכתוב יותר כך הכתיבה זורמת יותר. כך שהעצה הראשונה שלי היא - תתחילו לכתוב. תתחילו לכתוב גם אם אתם לא בטוחים שזאת הדרך הכי טובה להתחיל. העיקר שתתחילו. אין צורך להתעכב על הניסוח, אין צורך להתעכב על חוקי התחביר. התיקונים והליטושים יבואו אחר כך. קודם כל חשוב להתחיל.

והנה, עתה, כשהתחלתי לכתוב, יותר קל לחשוב הלאה ולפנות לעצתי השנייה. העצה השנייה מתייחסת לעניין מבנה רעיוני של העבודה. קביעת מבנה רעיוני מהווה אחד השלבים החשובים ביותר בכתיבת העבודה. בתהליך קביעת מבנה העבודה המחבר מחליט מה תהיינה יריית הפתיחה שלו, כיצד הוא יפתח את הנושא, מה יהיה סדר הטעונים ולבסוף כיצד החיבור יסתיים. מדובר בשלב כה חשוב, שהמלצתי החמה היא להפוך אותו לשלב ראשון בכתיבת העבודה. חשיבות שלב זה נעוצה בכך שלעתים רבות האופן, שבו אנו מחליטים להבנות את חיבורנו, קובע באם הקורא מבין את מה שיש לנו לומר, באם הוא מסכים אתנו, באם בתום הקריאה הוא זוכר את מה שכתבנו, ולא פחות חשוב, באם נקבל ציון טוב על חיבור זה.

אפרופו מבנה החיבור, אם הייתי מקשיבה לעצות של עצמי, חיבור זה היה צריך להתחיל מעצות הקשורות לשלב ראשון בכתיבת העבודה, שלב קביעת מבנה העבודה, ולא מעצה כללית ומעצבנת ”תתחילו לכתוב”. אני כבר מדמיינת מה עבר לכם בראש: *”מה זאת אומרת ”תתחילו לכתוב”?* על מה לכתוב? איך לכתוב? *לכתוב! לכתוב! לכתוב! לכתוב!* – האם לא התכוונת לומר *”להקליד”* ולא *”לכתוב”*? מי בכלל כותב בעידן המחשב? פרה, פרה. אענה על כל השאלות. לפחות אנסה.

נתחיל עם השאלה *”על מה לכתוב?”*. תשובתי היא *”זה תלוי”*. זה תלוי בנושא הקורס, דרישות הקורס, הנחיות, שהמרצה נתן לגבי כתיבת העבודה, תחומי העניין שלכם וכמות החומר המחקרי והתיאורטי, שקיימת בנושאים שונים. אלה הם הגורמים, שמשפיעים על בחירת הנושא. אם בחירת הנושא נתונה לשיקול דעתכם, אני ממליצה לבחור בהתבסס על שני קריטריונים מרכזיים. הקריטריון הראשון הוא עניין. חשוב שהנושא יעניין אתכם באופן אישי. בדרך כלל מידת העניין או היעדר עניין בנושא הכתיבה מתבטאים באופן הכתיבה ובטיב העבודה הסופית. כך שאם אפשר

תכתבו על נושא שאתם אוהבים. הקריטריון השני, שלא פחות חשוב מהראשון, מתייחס לכמות המקורות המחקריים והתיאורטיים, שיש בנושא הנבחר. כאשר מדובר בנושא, שנחקר במידה מועטה בלבד ולא זכה להתייחסות תיאורטית מקיפה, העבודה תהיינה דלה. לכן, במידה וחיפוש מקיף ומעמיק במספר ספריות שונות ובכל מאגרי המידע בתחום, העלה רק מספר מקורות בודדים, מומלץ לחפש נושא אחר, שיעניין אתכם באותה מידה.

חשוב לציין כי תוצאות חיפוש המקורות משפיעות לא רק על בחירת הנושא, אלא גם על מבנה העבודה. תוצאות החיפוש מראות למחבר מה הן הסוגיות החשובות, שנידונו בהקשר לנושא העבודה שלו. כמו כן, תוצאות החיפוש מעידות על הלקונות הקיימות בעיסוק בנושא זה. באופן טבעי, כשמדובר בעבודה תיאורטית או עבודה שמטרתה היא סקירת ספרות, נתמקד באותן סוגיות, אשר זכו להתייחסות מורחבת בספרות תיאורטית ומחקרית. לעומת זאת, במידה ומדובר בעבודה מחקרית, הרי הספרות הקיימות תהווה קרש קפיצה, שיאפשר לנו לעבור מעיסוק בממצאים הקיימים והידועים אל עיסוק בלקונות ובחקר סוגיות חדשניות.

בכל מקרה, גם כשמדובר בעבודה תיאורטית וגם כשמדובר בעבודה מחקרית, חשוב להדגיש את החדשנות והמקוריות של הרעיון, אשר מנחה את העבודה. חדשנות ומקוריות הן שתי ההצדקות המרכזיות לכתיבה ולקריאה של חיבור מדעי. תחשבו בעצמכם: למה לכם לקרוא חיבור בנושא, שקראתם עליו עשרות או מאות מאמרים? אלא אם כן הוא מוסיף משהו חדש להבנת הנושא. על אותו המשקל - למה לכתוב על נושא, שנכתבו עליו כבר מאות אם לא אלפי חיבורים? לכן תשתדלו להדגיש את החדשנות של הנושא.

אתם בטח שואלים את עצמכם "ומה האם הנושא, שניתן לי, הוא לא חדשני?" במקרה זה העצה שלי היא להדגיש את החשיבות של הנושא. החשיבות יכולה להיות פועל יוצא של היקף התופעה, כמו במקרה של אלימות בקרב בני נוער ובמקרה של שימוש בסמים. לעתים החשיבות היא פועל יוצא של ההשלכות החמורות של התופעה. כך למשל, כשמדובר בנושאים כמו אונס או התעללות מינית בילדים, החשיבות של עיסוק בנושאים אלה קשורה לנזקים החמורים ומרחיקי הלכת, שנגרמים לקורבנות. אני מניחה שהרעיון הכללי ברור: תשכנעו את הקורא שהחיבור שלכם חשוב וראוי לקריאה.

אם אתם שואלים "באיזה שלב של הכתיבה צריך להתחיל לשכנע בחשיבות הנושא?" התשובה היא – כבר בשלב הראשון. במבוא. במשפטי פתיחה של המבוא. כידוע ישנה חשיבות רבה לרושם ראשון, ומבוא מעניק לקורא את הרושם הראשון. כשפי שציין סופר ומבקר אמריקאי, שרידן בייקר (1918-2000), "בדרך כלל, כשהחיבור גרוע, הסיבה לכך היא שהמבוא גרוע". מבוא טוב אמור לגרום לקורא להמשיך לקרוא את החיבור כולו. בנוסף, מבוא אמור להראות לקורא שהמחבר מכיר את הנושא ומבין אותו היטב. תפקידו הנוסף של מבוא הוא ליידע את הקורא לגבי מה שצפוי לו במהלך העבודה ולהוות מעין מפה של החיבור.

כמובן, מומלץ שלא להסתפק ברושם ראשוני חיובי, היות ואם יש סיכוי שהקורא יזכור משהו מהחיבור שלכם, ברוב המקרים הוא יזכור את הפרק האחרון – פרק סיכום ודיון. כך שאם הרושם

הראשוני הוא חשוב ומשפיע על התייחסות הקורא אל העבודה, הרי הרושם האחרון הוא זה שיקבע את הדעה הסופית של הקורא על החיבור. לכן הפרק האחרון צריך לסכם עבור הקורא את הממצאים והטעונים המרכזיים. זהו המקום לציין עבור הקורא מדוע היה כדאי לו לקרוא את החיבור כולו. מן הראוי להתייחס שוב לחשיבות הנושא, כדאי לציין מהי החשיבות של המסקנות או הממצאים, מה הן ההמלצות וכיצד ניתן ליישם אותן. פרק סיכום ודיון זהו פרק, שבו הכותב מבטא את היכולות והמקוריות שלו, וגם את המחשבות והדעות שלו.

היות וכבר דיברתי גם על המבוא וגם על הסיכום, מן הראוי שאתייחס למה שביניהם – גוף העבודה. כשמדובר בגוף העבודה, אחד המאפיינים של חיבור אקדמי טוב הוא קיומו של רצף לוגי. רצף לוגי צריך להתקיים ממשפט למשפט, מפסקה לפסקה ומפרק לפרק. הקורא צריך להיות מסוגל להבין את המשפט הראשון של החיבור מבלי שהוא קרא אף משפט אחר בחיבור זה. המשפט השני צריך להיות מובן מבלי שיהיה צורך לקרוא שום דבר חוץ מהמשפט הראשון. וכך הלאה. כל משפט צריך להוות המשך רעיוני של המשפט, שבא לפניו, וכל פסקה צריכה להמשיך את הרעיונות, שהוצגו בפסקה הקודמת.

רצף רעיוני ולוגי מבטיח שעבודה בכללותה וכל החלקים הנפרדים שלה יהיו ברורים לקורא. כדי להבטיח זאת, כדאי לסיים את הכתיבה כמה ימים לפני תאריך ההגשה, ולאחר מספר ימים של הפסקה בהתעסקות עם העבודה לקרוא אותה שוב. כך במרחק של זמן, לאחר שאתם לא שקועים מעל הראש בכתיבת החיבור, תוכלו לראות אותה במבט מחודש ולזהות את הפגמים וחוסר הבהירות. בנוסף כדאי שמישהו אחר יקרא את העבודה. הקורא לא חייב להיות סטודנט בתחום. הוא לא חייב להיות סטודנט בכלל. כל אחד מתאים - אימא, אבא, חבר, חברה, אח או אחות. אם העבודה כתובה בצורה ברורה וזורמת כל אחד יהיה מסוגל להבין אותה. אם היא לא ברורה - כדאי לערוך אותה מחדש, להוסיף הסברים ולהרחיב לגבי טעונים לא ברורים.

לסיכום, עצתי היא להתייחס לחיבור מדעי כאל סוג של סיפור. כמו בכל סיפור טוב, חשוב לפתוח את החיבור בפתיחה, שתגרום לקורא לרצות לקרוא עוד. העלילה או במקרה שלנו מבנה רעיוני צריך להיות ברור וזורם. פרק הסיום צריך "לסגור את הקצוות". אין זה מספיק לסכם את הנקודות החשובות, אלא חשוב לשלב ביניהן ולהציע התייחסות כללית ואינטגרטיבית. ועכשיו – תתחילו לכתוב.

בהצלחה!!!